

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیت‌های گروهی و ورزشی

علیرضا کلدی^۱

چکیده

مشارکت‌های غیررسمی با سابقه‌ای دیرینه و با وجود تحولات و دگرگونی‌هایی که طی صد سال اخیر پدید آمده، هنوز هم در جامعه ایران مشهود می‌باشد و همواره در طول تاریخ بر مشارکت‌های رسمی و نهادمند در این سرزمین برتری داشته است. هدف این مقاله بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیت‌های گروهی و ورزشی است. روش تحقیق پیمایش و جامعه آماری دانش آموزان مقطع متوسط در گیلان غرب می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی در حد متوسطی می‌باشد و ساختار قدرت در خانواده (مشورت‌محور) و تشویق در حد بالایی قرار داشته‌اند؛ ساختار خانواده در بین جامعه آماری بیشتر به صورت مشورتی می‌باشد و همچنین تشویق موجب مشارکت گروهی و اجتماعی بیشتر می‌شود و رضایتمندی و اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی آنها نیز در حد متوسطی می‌باشد که مشارکت گروهی و اجتماعی کمتری را به دنبال دارند.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، فعالیت‌های ورزشی، اعتماد اجتماعی، گروه‌های اجتماعی

فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی المپیک • سال اول • شماره اول • زمستان ۹۸ • صص ۹۱-۱۰۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۱۰/۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۱۱/۱۹

۱. استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران (arkaldi@yahoo.com)

مقدمه و بیان مسئله

مشارکت اجتماعی از ۲۰۰ سال پیش در نظام سیاسی و اجتماعی جوامع غرب راه یافت. لیکن توجه به این پدیده و تأکید بر نقش آن، به عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه در جوامع در حال گذرا، تا حد بسیار زیادی پس از شکست راهکارها و برنامه‌های توسعه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ که از غرب وارد این کشورها شده بود، متجلی گردید. در بررسی و ارزیابی این برنامه یا عدم بهره‌گیری از مشارکت مردمی، به عنوان عامل شکست برنامه‌های توسعه ارزیابی شده است. لذا از آن پس در استراتژی‌های توسعه بر رویکرد مشارکت مردمی به عنوان یکی از نیازهای اصلی بشر تأکید شده است (وحید و نیازی، ۱۳۸۳: ۱۱۹). مشارکت‌های غیر رسمی با سابقه‌ای دیرینه و با وجود تحولات و دگرگونی‌هایی که طی صد سال اخیر پدید آمده، هنوز هم در جامعه ایران مشهود می‌باشد و همواره در طول تاریخ بر مشارکت‌های رسمی و نهادمند در این سرزمین برتری داشته است. برگزاری مراسم مذهبی در ماه‌ها و ایام خاص، ساختن مساجد و حسینیه‌ها، کمک متقابل در عروسی‌ها، جشن‌ها و سوگ‌ها و مشارکت‌های مردمی در قالب بنه و واره را می‌توان به عنوان مصداق‌هایی از مشارکت غیر رسمی در جامعه ایران برشمرد. نگاهی به تجربه‌های مشارکتی در میان عشایر و روستائیان و حتی شهرهای ایران در گذشته، نشان می‌دهد مشارکت افراد بیشتر در امور اقتصادی و به دلایلی چون جبر جغرافیایی و شرایط زندگی بوده است. در عصر جدید، نخستین الگوهای مشارکت که با الهام از تحولات کشورهای اروپایی بخصوص فرانسه در ایران پیاده گردید، انقلاب مشروطیت و در ادامه این روند تأسیس مجلس شورای ملی، نهضت ملی شدن صنعت نفت، تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی و همچنین ایجاد انجمن‌های بلدی، انقلاب اسلامی ۵۷ و برگزاری انتخابات، از مصداق مشارکت‌های رسمی در جامعه ایران می‌باشد (و ثوقی، ۱۳۸۳: ۱۱۱).

امروزه مشارکت مردمی در ابعاد مختلف سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نقش مؤثری در توسعه دارد. به گونه‌ای که برنامه ریزان و مدیران جامعه در سطوح کلان، میانه و

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۹۳

خرد بدون مشارکت مردم توان اجرای برنامه‌های توسعه را ندارند. با توجه به تعاریف، ویژگی‌ها و کارکردهای مشارکت اجتماعی از منظر توسعه پایدار، این موضوع به عنوان یکی از موضوعات جامعه‌شناسی از دو بعد علمی - کاربردی اهمیت یافته است. از منظر علمی با ایجاد شناخت دقیق موضوع توسعه رشته‌های جامعه‌شناسی و از بعد کاربردی با توجه به اینکه دسترسی به توسعه پایدار بدون مشارکت اجتماعی امکان پذیر نیست، مشارکت واقعی و پایدار بدون شرکت داشتن و سهیم شدن تمامی اقشار جامعه (علی‌الخصوص جوانان که درصد زیادی از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده‌اند) در سرنوشت خویش حاصل نمی‌شود، ضرورت و اهمیت این مطالعه را دو چندان می‌کند. توجه به مشارکت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری روش‌های ارتقای آن در راستای تأکید دین اسلام بر تربیت اجتماعی است و محیط‌های علمی از این لحاظ از اهمیت برخوردار هستند، زیرا مشارکت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری زیربنای فعالیتهای سیاسی سالم و زنده است. بنابراین فرضیه‌های زیر در این مقاله مطرح شده است:

۱. آیا بین اعتماد اجتماعی با میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۲. آیا میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی تاثیر گذار است؟
۳. آیا بین متغیرهای زمینه‌ای (پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین SES، جنس، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، موفقیت تحصیلی، محل سکونت، نوع مسکن) با میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۴. آیا بین انسجام اجتماعی با میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۵. آیا بین عضویت در گروه‌ها و انجمن‌ها با میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۶. آیا بین ساختار قدرت در خانواده با میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۷. آیا بین تشویق دانش‌آموزان در مدارس و مشارکت اجتماعی آنان در

- فعالیت‌های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؟
۸. آیا بین رضایت از امکانات موجود در مدرسه و مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؟
۹. برای جلب مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی چه راهکارها و پیشنهادهایی را می‌توان ارائه داد؟

۱. مبانی نظری تحقیق

مشارکت اجتماعی در جهان

طرح مشارکت اجتماعی به مفهوم عمومی آن یعنی بنا به قول آلن بیرو به معنای سهمی شدن در منافع خاص از یک کار جمعی با عضویت در گروه خاص و فعالیت در یک عمل گروهی، تاریخی به اندازه زندگی اجتماعی انسان دارد. از این جهت می‌توان نخستین گروهی که از انسان‌های نخستین تشکیل شده است را یک اجتماع مشارکتی نامید، زیرا زندگی انسانی بدون سهمی شدن آن‌ها در فعالیت‌های دسته جمعی زندگی خاص امکان‌ناپذیر است. انسان موجودی اجتماعی است و بدون شرکت کردن در فعالیت‌های جمعی، زندگی او بی‌معنی است. انسان‌ها از آغازین روز زندگی خود بر روی کره خاکی نوعی تقسیم کار بوجود آورده‌اند که این تقسیم کار در کنار اینکه آنها را در به فعالیت در آوردن استعدادهایش توانا ساخته است. این شکل از مشارکت را که به طور کلی به آن اشاره شد، به نوعی می‌توان مشارکت از روی ضرورت دانست. زیرا انسان‌ها در صورتی که به آن دست نزنند حیات جمعی آنان تهدید می‌شود.

مشارکت اجتماعی به معنای خاص آن به نوعی مفهوم مشارکت سیاسی یا حق رأی دادن شدیداً عجین شده است. بر اساس این برداشت خاص، مشارکت اجتماعی را می‌توان در دنیای غرب محصول انقلابات دموکراتیک (مردم سالاری) دانست. در حوزه فعالیت سیاسی پس از انقلابات آمریکا و فرانسه مباحث مربوط به برابری رأی مطرح شد و سپس به سایر نقاط جهان گسترش یافت. بنا به عقیده گیدنز «دولت دارای حاکمیت در آغاز دولتی نبود که شهروندان از حقوق مشارکت سیاسی برخوردار باشد. این حقوق تا اندازه زیادی از طریق مبارزاتی که قدرت شاهان را محدود کرده، یا عملاً آنان را برانداختند - گاهی از راه انقلاب، مانند موارد فرانسه یا ایالات متحده - کسب گردیدند» (کریمی، ۱۳۸۹: ۲۵). در

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۹۵

حوزه فعالیت اقتصادی مفهوم مدرن مشارکت را می‌توان پس از ایجاد شرکت‌های تعاونی مورد توجه قرار داد که اولین نوع آن را اصول راجدیل مشخص می‌سازد در حوزه فعالیت مدنی حق مشارکت انسان‌ها همراه با مسئله شهروندی مطرح می‌گردد و در حوزه فعالیت فرهنگی در دهه‌های اخیر است که مسئله برابری فرهنگ‌ها طرح شده است اگرچه تا پذیرش حق مشارکت همگان در این زمینه احتمالاً انسان در حال حاضر با نوعی تهدید مواجه است ولی جنبش‌های قومی زمینه را برای پذیرش برابری در این زمینه نیز فراهم کرده‌اند (همان).

مشارکت تحقیق گونه و آموزش مشارکت در استرالیا

مشارکت تحقیق گونه از نشست‌های آموزشی جهان غرب است که به سبک‌شناسی تحقیق علمی شهرت یافته است. استرالیا به رغم رابطه محکم فرهنگی با جهان غرب یعنی اروپا و آمریکای شمالی همچنان از ممالک در حال رشد محسوب می‌شود. و برای نیل به هدف‌های اجتماعی، آموزش پژوهش‌گرانه مشارکت را اساس کار خود قرار داده است. آموزش بزرگسالان برای تفهیم و تعمیم عنصر مشارکت در زندگی روزانه مردم این جزیره از سال ۱۹۷۰ تا سال ۱۹۸۰ کلیه حوزه‌های شهری و روستایی این کشور را در بر گرفته است روش آموزش مذکور توسط نهادهای خاص آموزش بزرگسالان، مراکز بزرگسالان، سرای همسایگی که در همه جا دارای شعبات شهری و روستایی است به مورد اجرا گذاشته شد مریبان این دوره‌های آموزشی به طور داوطلبانه و رایگان و یا با کمترین دستمزد خود را وقف خدمت به هموعان خود می‌کنند. در هر جا گروهی جمع شوند و بخواهند از این برنامه‌ها استفاده کنند فوراً امکانات لازم در اختیارشان قرار می‌گیرد. سازمان‌های زنان کشور نیز به گسترش این نهضت به نحوی شایسته یاری می‌رسانند. جامعه امروزه استرالیا دریافته است که افزایش سطح آگاهی زنان به منزله افزایش سطح فرهنگ نسل کنونی و آینده است که هم در کارهای جمعی دست دارند و هم پرورش کودکان یعنی مردان و زنان آینده مملکت به عهده آنان است. همچنین استرالیایی‌ها معتقدند برای جلوگیری از رشد سیستم‌های کاغذ بازی (بوروکراسی) دست‌وپاگیر در امور اداری و اجتماعی، توسعه طرح‌های آموزشی و پژوهشی برای ترویج عنصر مشارکت امری ضروری است و جامعه را طوری تربیت می‌کنند که بتواند بی‌نیاز از نهادهای اداری متداول و حاکم بر ممالک عقب

افتاده جهان با کشاورزان، کارگران و سایر گروه‌های اجتماعی دیگر، زمام زندگی و کارها را بر اصل مشارکت جمعی به گردش در آورند. از دست آوردهای اجرای این برنامه‌ها رشد روز افزون نهادهای اقتصادی تعاونی و سیستم‌های اشتراکی تولید و سایر واحدها اقتصادی و اجتماعی را می‌توان برشمرد که در گوشه و کنار کشور به عنوان اصول روابط اقتصادی و اجتماعی میان مردم متداول می‌گردد (سالکی، ۱۳۶۹: ۱۱۸).

مشارکت اجتماعی در ایران

تاریخ جامعه ایران در زمینه وضعیت اجتماعی و مشارکت مدنی دارای ویژگی‌هایی است که نیازمند بررسی جامع و بنیادی است، واکاوی دقیق پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های تاریخی جامعه ایران و نیز تحولات عدیده‌ای که از سر گذرانده است توان علمی و فرصت بیشتری را می‌طلبد لذا ارزیابی در مورد ماهیت و روند مشارکت مردمی در فعالیت‌های اجتماعی امری مشکل به نظر می‌رسد و در اغلب دوره‌ها تحلیل و تبیین مشارکت اجتماعی را کاری بسیار پیچیده و توأم با اظهار نظرهای مختلفی نموده است.

از حیث تاریخی مشارکت اجتماعی در ایران دارای سابقه‌ای دیرینه است به گونه‌ای که عنوان شده است در ایران باستان و در میان اقوام مختلف آریایی، مشارکت به صورت اجتماعات عشیره‌ای و محلی صورت می‌گرفته است و در بین اقوام آریایی انتخابات وجود داشت و سالمندترین شخص به عنوان رئیس عشیره انتخاب می‌شد. در هر روستا، بزرگ روستا توسط اهالی به عنوان کدخدا انتخاب می‌شد. چند عشیره دور هم جمع می‌شدند و یک واحد جغرافیایی به نام ده یو را تشکیل می‌دادند شوراهایی که بین اقوام آریایی وجود داشت آن‌ها را به اهمیت کارجمعی آشنا کرده بود حتی در زمان اشکانیان هم این کار ادامه داشت و شاه اشکانی را مجلس انتخاب می‌کرد (ایران‌زاده، ۱۳۷۵: ۲۱). به طور کلی از دیرباز در زمینه مشارکت اجتماعی در ایران سه نظریه وجود دارد.

دیدگاه نخست کسانی هستند که معتقدند ایرانیان اساساً فردگرا و غیر مشارکتی هستند و اکثریت اعتقادی به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و امور اجتماعی نداشته‌اند. و عواملی چون حاکمیت دائمی حکومت‌های مستبد، انحصار و تسلط دولت بر مالکیت، عدم تضمین امنیت و ناپایداری اوضاع، وضعیت طبقات اجتماعی و وابستگی آنها به حکومت، تمرکز قدرت در دست دولت و فقدان گروه‌های اجتماعی و اقتصادی مستقل از دولت

سبب عدم تحقق توسعه در ایران شده است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶:۲۰۶). در دیدگاه دوم روحیه ایرانی و شخصیت اساسی ایرانیان، روحیه و شخصیت جمع‌گرا معرفی شده است و در آن میان به مشارکت و انجام کار گروهی یکی از الگوهای فرهنگی غالب در فرهنگ جامعه بیان شده است از این منظر، تاریخ اجتماعی کشورها تاریخ مشارکت و فعالیتهای جمعی است و اصناف به عنوان یکی از مؤسسات و نهادهای اجتماعی به صورت خودجوش، غیردولتی و داوطلبانه فعالیت داشته‌اند از جنبه تاریخی از وجود آمدن مفهوم دولت جدید در ایران یعنی تا اواخر قرن سیزدهم، اصناف و واحدهای اجتماعی بودند که قاطبه مردم در آنها عضویت داشتند و فعالیتهای مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی انجام می‌دادند. علاوه بر آن پذیرفتن دین اسلام توسط ایرانیان و تأکید این دین انسان‌ساز بر انسجام اجتماعی، مشارکت و همیاری، تشکلهایی مانند شوراها، مزارعه، مضاربه، تعاون، وقف، مشاع و... را پدید آورد و سبب ایجاد واحدهای جمعی و مشارکتی در جامعه گردیده است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶:۲۱۱).

در دیدگاه سوم بیان شده که ایرانیان از دیرباز در زمینه مشارکت اجتماعی با تناقض عمده روبرو بودند. آنان در گستره تاریخ خود به علت حاکمیت زورمداری و شناخته نشدن به عنوان شهروندان صاحب حقوق، از عرصه‌های رسمی و اجتماعی چشم پوشیده‌اند و آنها را متعلق به حکومت خود کلامه دانسته‌اند و حتی گاهی به تخریب چنین عرصه‌هایی پرداخته‌اند اما در حیطه‌های غیررسمی، یعنی حیطه‌های خانوادگی، محلی و دینی در قالب صدها نهاد و سازمان غیررسمی، مشارکت ایرانیان فوق العاده بوده است. به همین جهت ایرانیان مشارکت جو تلقی می‌شدند زیرا بدون آن قادر به خلق آثار تمدنی و رویدادهای بزرگ نبوده‌اند. در این دیدگاه بیان می‌شود که هر چند در تاریخ ایران شاهد رشد فرهنگ تعاون و همیاری در امور اقتصادی و اجتماعی بوده‌ایم، لیکن مشارکت در زمینه‌های سیاسی و برخی ابعاد اجتماعی از یک وضعیت حداقل برخوردار است (همان: ۲۱۲).

مشارکت روانی

مشارکت روانی^۱ مورد تأکید روان‌شناسان اجتماعی است و از موضوعات مبحث ترویج می‌باشد و آن دلالت بر نوعی درگیری ذهنی عاطفی دارد که زمینه‌ساز ابتکارات جمعی

---

1. Psychological Participation

است. راجرز^۱ و شومیکر^۲ معتقدند که مشارکت یک درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موفقیت‌های گروهی است که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی همدیگر را یاری دهند و در مسئولیت‌های کار شریک شوند. مشارکت روانی در قالب ایجاد تغییر و دگرگونی در ذهنیت‌ها و شکست عقاید قالبی نامناسب و شرکت در عمل جمعی مشترک، گرایش و آمادگی روانی لازم را برای کنش جمعی فراهم می‌نماید.

مشارکت به لحاظ شروع و شکل‌گیری

مشارکت به لحاظ نقطه شروع و شکل‌گیری می‌تواند خصلت خود‌انگیخته داشته باشد یعنی به صورت خود جوش و نهادی در بین افراد یک جامعه وجود داشته باشد. در این نوع از مشارکت، افراد در همکاری داوطلبانه، کوشش‌های خود را برای شکوفایی توانایی‌های خود به نفع سازمان یا جامعه ابراز می‌کنند در این حالت افراد معمولاً مسئولیت‌پذیری در راستای منافع دیگران را در اولویت قرار می‌دهند. اما از نظر لیپست^۳ این نوع از مشارکت فاقد اثرات سازنده و جهت‌دار بویژه در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است؛ وی معتقد است این نوع مشارکت به مفهوم واقعی و مواد آن وجود ندارد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۷: ۹۲). نقطه مقابل مشارکت خود‌انگیخته مشارکت تحمیلی و از بالا به پایین می‌باشد.

مشارکت بر مبنای فضا و قلمرو

دامنه مشارکت بر حسب فضا و قلمرو می‌تواند از حوزه‌های کوچکی چون امور داخل یک خانواده تا حوزه جهانی متغیر باشد. بنابراین مشارکت بر حسب حوزه‌هایی چون خانواده، محله، روستا، شهر، ناحیه، منطقه و غیره قابل طبقه‌بندی است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۳۳).

مشارکت بر حسب زمینه و اجرا

مشارکت می‌تواند زمینه‌های متفاوتی باشد که عبارتند از:

۱. فعالیت‌های عمرانی (ایجاد پل، میدان، خیابان و...)
۲. فعالیت‌های مربوط به محیط زیست (ایجاد فضای سبز و زیباسازی شهر)

---

1. Rogers
2. Shomiker
3. Lipset

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۹۹

۳. کارهای مربوط به تأمین ایمنی شهر (ایجاد ایستگاه‌های آتش‌نشانی و...)
  ۴. فعالیتهای نظارتی (نظارت بر حسن انجام قوانین و...)
  ۵. فعالیتهای مربوط به خدمات شهری (نظافت معابر، دفع زباله و...)
  ۶. امور مربوط به رفاه اجتماعی (تأسیس فرهنگسرا، کتابخانه‌ها و...)
- (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۲۹).

رویکردها

برای شناخت مبسوط ابعاد نظری فرایند مشارکت با توجه به چند ساحتی بودن آن که هر یک از رویکردهای نظری ساحتی از آن را مورد بررسی قرار داده‌اند. با در نظر گرفتن رویکردهای غالب در علوم اجتماعی به خصوص جامعه‌شناسی در قالب سه رویکرد کارکردی، تضاد و تلفیقی ابعاد نظری مشارکت را مطرح می‌نماییم.

رویکرد کارکردی - ساختاری

نظریه پردازان رویکرد کارکردی - ساختاری اصولاً در قالب الگوی نوسازی در سطوح اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و روانی و نظریه نهادی توسعه با تأکید بر سطوح فردی و میانی شناسایی موانع مشارکتی را مورد توجه قرار داده‌اند. به نظر آنها بدون رشد شخصیت مشارکت مؤثر، آگاهانه و داوطلبانه تحقق پیدا نمی‌کند. بنابراین با تغییر در نظام تمایلات افراد در طی فرایند جامعه‌پذیری باید به بسط اخلاق مسئولیت، خردورزی، خوداتکایی؛ فعال‌گرایی؛ عام‌گرایی و میل به پیشرفت که زمینه ساز مشارکت مؤثر هستند اقدام نمود. آنها با تأکید بر اراده‌گرایی بر این باور هستند که مردم قادرند دنیای اجتماعی خود را شکل دهند بدون اینکه تابع محدودیت‌های ساختارهای اجتماعی باشند (دستی، ۱۳۷۶: ۲۳). تحلیل کارکردی از مشارکت تأکید بر رفتار و کنش مشارکت‌کنندگان با توجه به زمینه‌های عاطفی و شناختی آنها می‌گذارد آن‌چنان که رابرت مرتن^۱ از صاحب‌نظران برجسته این رویکرد، معتقد است که در تحلیل کارکردی باید به وضع و شرایط مشارکت‌کنندگان در ساخت اجتماعی (مشارکت تفاوتی)، معنای عاطفی و شناختی رفتار آنان که به مشارکت می‌پردازند و جنبه‌های رفتاری منظم که با این انگیزه‌ها پیوسته‌اند، هرچند که

---

1. Robert Merton

مشارکت کنندگان چنان شناختی از آن نداشته باشند توجه نمود (محسنی تبریزی ۱۳۷۰: ۱۰۵). در این رویکرد به تاثیر متغیرهای ساختی کمتر توجه شده و دگرگونی و تغییر را عمدتاً ناشی از عوامل بیرونی می‌دانند به عبارتی، مدل فرهنگی مورد نظر این رویکرد جنبه‌های پویایی مشارکت را بر حسب ایجاد تغییرات در ساخت هنجارهای اجتماع بویژه مجموعه‌ای از ارزش‌ها که مانع یا مشوق مشارکت اجتماعی می‌شود بررسی می‌کند در این مدل اهمیت متغیرهای ساختی انکار نمی‌شوند. بلکه ارزش‌های فرهنگی پیش‌نیاز اساسی برای وصول به مشارکت اجتماعی محسوب می‌شوند (لهسانی زاده، ۱۳۶۸: ۱۳۸). یا به تعبیر رولند کولین^۱ جامعه‌شناسان توسعه‌گرا به پیروی از مرتون و تالکوت پارسونز^۲ توسعه را ذاتی ساختار اجتماعی دانسته و دگرگونی و تغییر اجتماعی را ناشی از عوامل خارجی می‌دانند (Colin 1986: 66). به این دلیل تزریق و نشر نهاده‌های توسعه‌ای و جدید را در قالب برنامه‌های اصلاح و عمران اجتماعی پیشنهاد می‌کنند و بر آمادگی ذهنی و وجود انگیزه‌های شخصی برای تحقق مشارکت و توسعه نیز تأکید دارند «مشارکت مؤثر مستلزم وجود انگیزه‌های شخصی است» (همان).

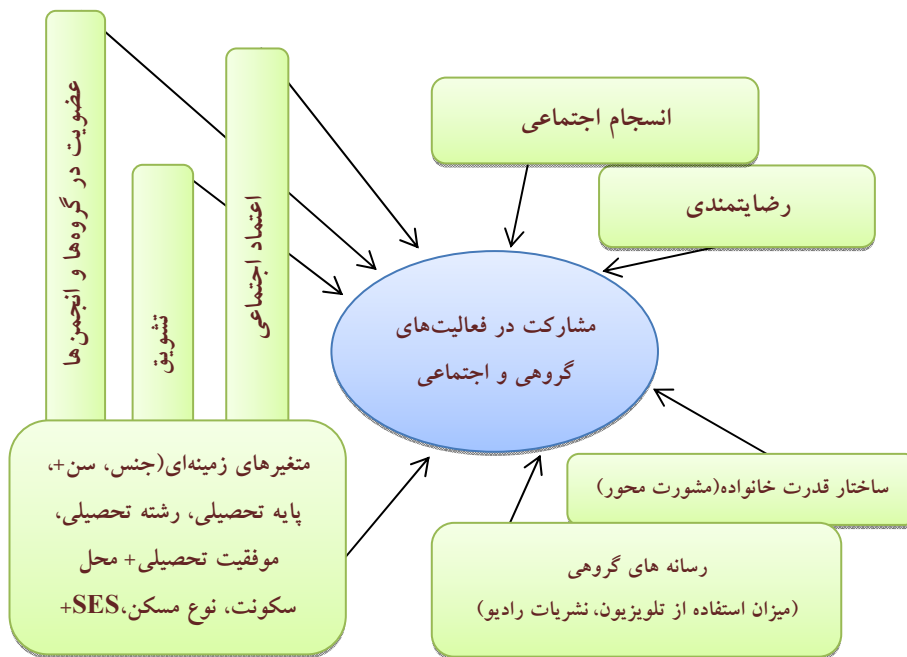
به عبارتی مشارکت قبل از اینکه نمود عینی پیدا کند پدیده‌ای ذهنی است که باید آن را در افکار، عقاید، رفتار و خلاصه در فرهنگ مردم جستجو کرد. برای جا انداختن فرهنگ مشارکت باید بسیاری از قالب‌های پیش ساخته ذهنی را دگرگون ساخت و این امر به طور مؤثر عملی نیست مگر با کار فرهنگی (طالب، ۱۳۷۶: ۱۰۵). نظریه پردازان کارکردی برداشتی ابزاری از مشارکت دارند. مشارکت را نوعی ایده تزریقی می‌دانند که می‌توان در پروژه‌های توسعه روستایی آن را به کار گرفت تا بر محصول و برابند پروژه تاثیر بگذارد. بنابر این در سطح روستا مواجه با نوعی راهبرد مشارکت دولت‌گرای^۳ می‌شویم. بیشتر برنام‌های مشارکتی که با اهداف ابزاری تعبیه شده‌اند در پی گرفتن امتیاز از منابع محلی به منظور تقلیل هزینه‌های اداری و اجرایی و یا کسب حمایت سیاسی بیشتر برای دولت بوده‌اند. بنابراین مشارکت به عنوان نیرویی تعریف می‌شود که از بیرون تزریق می‌گردد. در اینجا مشارکت به معنای همکاری داوطلبانه با یکدیگر در اجرای برنامه‌هایی است که دولت در آن سهم است و از مردم انتظار نمی‌رود که در محتوای برنامه و یا

-
1. Roland Colin
  2. Talcott parsons
  3. statist strategy of participation

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۱۰۱

استفاده از آن سهم داشته باشند. به تعبیر هی‌یر^۱ و همکارانش (۱۹۸۱) مشارکت در اینجا به معنای گرد هم آوردن مردم برای انجام چیزی است که دیگران (کارگزاران) فکر می‌کنند که برای آنها مناسب است (Heyer et al., 1981:5). به نظر او کلی و مارسدن در جایی که مشارکت برابر با نوعی آگاهی دادن است و تعمیم‌های اساسی مربوط به توسعه قبلاً اتخاذ شده است مشارکت می‌تواند از حیثه مسئولیت و کنترل دولت جدا باشد در این صورت مشارکت با بسیج برابر می‌شود. بسیج مردم پویایی مهم در امر توسعه می‌باشد و هم انعکاسی از ایدئولوژی است که معتقد به لزوم تجهیز مناطق می‌باشد و هم بازتاب امر تشویق کارگزاران روستایی به تشکیل سرمایه جهت تقویت منابع کمیاب دولتی است (او کلی و مارسدن، ۱۳۷۰: ۳۵).

۲. مدل تحقیق

1. Heyer

۳. روش تحقیق

این تحقیق با روش پیمایش انجام گرفته است. در این روش که معمولاً روی جمعیت‌های بزرگ و با استعانت از ابزار پرسشنامه صورت می‌گیرد و محقق به تحدید جامعه نمونه و تعمیم نتایج حاصله به جامعه آماری می‌پردازد. جامعه آماری هر تحقیق مجموعه‌ای از افراد یا واحدهایی است که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند. تعریف و تعیین حدود جامعه آماری بنا به ضرورت موضوع و مسئله تحقیق و محدودیت‌های عملی و امکاناتی که فرد برای انجام تحقیق در اختیار دارد مشخص می‌گردد. جامعه آماری در این تحقیق دانش‌آموزان مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی دختر و پسر شهر گیلان غرب می‌باشد که تعداد آنان ۱۵۲۴ نفر می‌باشند. حجم نمونه در این تحقیق ۲۵۶ نفر می‌باشد.

برای نمونه‌گیری ابتدا از میان شهرهای استان کرمانشاه، شهر گیلان غرب را انتخاب و سپس از بین مقاطع ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش‌دانشگاهی، دو مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی را به تصادف انتخاب کرده و با مراجعه به آموزش و پرورش این شهر تعداد کل دانش‌آموزان مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی در سال ۱۳۹۰ برابر با ۱۵۲۴ نفر اعلام شد. با توجه به اینکه در این پژوهش جنس و پایه تحصیلی ملاک طبقه‌بندی دانش‌آموزان می‌باشد. دانش‌آموزان بر اساس جنس (زن در پایه اول دبیرستان برابر با ۱۸۱ نفر و زن در پایه دوم دبیرستان ۱۷۵ نفر، زن در پایه سوم دبیرستان ۲۰۰ نفر و در مقطع پیش‌دانشگاهی ۹۹ نفر) و (مرد در پایه اول دبیرستان برابر با ۲۷۵، دوم دبیرستان ۲۲۷، سوم دبیرستان ۲۱۹ و پیش‌دانشگاهی ۱۴۸ نفر) طبقه‌بندی گردید و سپس با روش نمونه‌گیری متناسب با حجم نمونه هر کدام از طبقات به این صورت به دست آمد که تعداد جمعیت واقع در هر کدام از طبقات را در حجم نمونه بدست آمده بر اساس فرمول کوکران (۲۵۶) ضرب و بر جمعیت جامعه آماری (۱۵۲۴) تقسیم می‌کنیم که عملیات صورت گرفته در ذیل آمده است.

۳۰	زن پایه اول دبیرستان
۲۹	زن پایه دوم دبیرستان
۳۴	زن پایه سوم دبیرستان
۱۷	زن مقطع پیش‌دانشگاهی
۴۶	مرد پایه اول دبیرستان
۳۸	مرد پایه دوم دبیرستان
۳۷	مرد پایه سوم دبیرستان
۲۵	مرد مقطع پیش‌دانشگاهی

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۱۰۳

۴. یافته‌های تحقیق

جدول ۱. آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

متغیر وابسته (مشارکت گروهی و اجتماعی)		متغیرهای مستقل
ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	
/.۴۲۰**	/۰۰۰	اعتماد اجتماعی
/.۳۷۹**	/۰۰۰	انسجام اجتماعی
/.۳۴۳**	/۰۰۰	تشویق
/.۲۳۳**	/۰۰۰	رضایتمندی
/.۰۸۵	/۱۷۳	میزان استفاده از رسانه‌های جمعی
/.۱۳۰*	/۰۳	پایگاه اجتماعی-اقتصادی SES
/.۰۲۸	/۶۵۹	سن
/.۰۳۹	/۵۶۶	معدل
/.۲۸۲**	/۰۰۰	ساختار قدرت در خانواده

** معنادار در سطح ۰/۰۱ * معنادار در سطح ۰/۰۵

آزمون فرضیات تحقیق

اگر اعتماد دانش‌آموزان به یکدیگر افزایش یابد پس مشارکت آنها در فعالیتهای گروهی و اجتماعی افزایش می‌یابد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ سنجیده می‌شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۰/۴۲۰ مثبت می‌باشد. بیانگر یک رابطه قوی و مستقیم بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش اعتماد اجتماعی پاسخگویان میزان مشارکت اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می‌کند. هرچه انسجام اجتماعی دانش‌آموزان افزایش یابد پس میزان مشارکت آنها در فعالیتهای گروهی و اجتماعی افزایش می‌یابد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ سنجیده می‌شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۰/۳۷۹ مثبت می‌باشد. بیانگر یک رابطه مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش انسجام اجتماعی پاسخگویان میزان مشارکت آنها در فعالیتهای گروهی و اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می‌کند. به نظر می‌رسد بین تشویق دانش‌آموزان در جامعه و مشارکت اجتماعی آنان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. در

فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ |سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۳۴۳/ مثبت می باشد. بیانگر رابطه مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش تشویق دانش آموزان میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی نیز افزایش پیدا می کند.

به نظر می رسد بین میزان رضایتمندی از امکانات موجود در مدرسه و جامعه و مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ |سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۲۳۲/ مثبت می باشد. بیانگر رابطه مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش رضایتمندی دانش آموزان میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی نیز افزایش پیدا می کند. هرچه میزان استفاده از رسانه های جمعی افزایش یابد پس مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی افزایش می یابد. با توجه به سطح معناداری رابطه بین دو متغیر ۰/۰۱۷۳ می باشد. با توجه به اینکه این مقدار سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است فرضیه فوق رد می شود. به نظر می رسد بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی (SES) و مشارکت دانش آموزان در فعالیت های اجتماعی و گروهی افراد رابطه معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری ۰/۰۳۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ |سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۱۳۰/ مثبت می باشد، بیانگر رابطه مستقیم و ضعیف بین دو متغیر است. به عبارتی افرادی که پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالایی دارند، مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی بیشتر است. به نظر می رسد بین معدل (موفقیت تحصیلی) دانش آموزان در فعالیت های اجتماعی و گروهی رابطه معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان $|r|$ |سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۲۸۲/ مثبت می باشد. بیانگر رابطه مستقیم و متوسط بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش معدل دانش آموزان میزان مشارکت اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می کند.

۵. نتیجه‌گیری

یکی از مهمترین عواملی که به تداوم حیات بشر بر کره زمین یاری رسانده است همکاری و مشارکت میان انسان‌هاست. نگاهی به تاریخ جوامع انسانی نشان می‌دهد که افراد بشر به گونه‌ای تدریجی ارزش کار کردن و معنای مشارکت را آموخته‌اند و دریافته‌اند که اگر نیروهایشان را با هم درآمیزند می‌توانند بیشتر از آنچه به تنهایی قادرند، کارها را سامان دهند. مشارکت به عنوان یکی از حقوق اساسی بشر به شمار می‌آید. این حق در جوامع مختلف در طی تاریخ به شکل‌های گوناگون ظهور یافته است؛ اما در قرن گذشته با رشد جمعیت و توسعه شهرنشینی، پیچیدگی روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ضرورت و اهمیت مشارکت را بیشتر نمایان ساخت (نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸: ۱۲). مشارکت یکی از ارکان اساسی در توسعه، علی‌الخصوص توسعه پایدار محسوب می‌شود و کمتر برنامه ریزی محلی، ملی و بین‌المللی وجود دارد که یکی از بخش‌های مهم آن مشارکت و انگیزش اجتماعی مردم نباشد اما در مکانیزم عملی و تئوریک متعارف توسعه کمتر به مشارکت به عنوان راهکاری عملی و مؤثر در توسعه پرداخته شده است. لذا توسعه و پایدار بدون مشارکت محلی و مردمی امکان‌ناپذیر است (ازکیا و ایمانی، ۱۳۷۸: ۲۰۴). در تحقیق حاضر در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت که میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی در حد متوسطی می‌باشد و ساختار قدرت در خانواده (مشورت محور) و تشویق در حد بالایی قرار داشته‌اند یعنی ساختار خانواده در بین جامعه آماری بیشتر بصورت مشورتی می‌باشد و همچنین تشویق موجب مشارکت گروهی و اجتماعی بیشتر می‌شود و رضایتمندی و اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی آنها نیز در حد متوسط می‌باشد که مشارکت گروهی و اجتماعی کمتری را به دنبال دارند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آریانپور، منوچهر (۱۳۸۳)، فرهنگ آریانپور، تهران، نشر دانش.
- ازکمپ، استوارت (۱۳۶۹)، روانشناسی اجتماعی و کاربردی، ترجمه فرهاد ماهرو، مشهد، معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.
- ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.
- ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران، انتشارات کیهان.
- ازکیا، مصطفی، دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۲)، روش‌های کاربردی تحقیق، تهران، انتشارات کیهان.
- انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران نشر سخن.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران، انتشارات کویر.
- بیرو، آلن (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان.
- بیکر، واین (۱۳۸۲)، مدیریت و سرمایه، ترجمه مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی، توسعه، ترجمه حسن پویان، و افشین خاکباز، تهران، نشر شیرازه.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۶۹) نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات سمت.
- جهانفر، محمد (۱۳۸۱)، جمعیت‌شناسی ایران، تهران، دانشگاه پیام نور
- دادگران، محمد (۱۳۷۴)، مبانی ارتباطات جمعی، تهران نشر فیروزه.
- دال، رابرت (۱۳۶۴)، تجزیه و تحلیل جدید سیاست، ترجمه حسین مظفریان، تهران، انتشارات ظفریان.
- دواس، دی‌ای (۱۳۸۶)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.
- روشه، گی (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، موسسه تبیان.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۷)، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، تهران، سروش.
- سالکی، حسین (۱۳۶۹)، مشارکت، تهران، نشر آفتاب.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- عمید، حسن (۱۳۶۹)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیر کبیر.
- غفاری، غلامرضا و نیازی، محسن (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی مشارکت، تهران، نشر نزدیک.
- کوئن، بروس (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی عمومی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات فرهنگی

بررسی روش‌های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیتهای گروهی و ورزشی ۱۰۷

معاصر.

لنوار، رنه (۱۳۶۳)، جهان سوم و شرایط رهایی از وابستگی غذایی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، بهشیر.

لهسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۶۸)، تحولات اجتماعی در روستاهای ایران، شیراز، نشر نوید.
محسنی تبریزی علیرضا (۱۳۸۷)، مبانی روان شناسی اجتماعی جامعه شناسی و روان شناسی رفتار وندالستی در مباحث آسیب شناسی و کج رفتاری اجتماعی، تهران، نشر آن.

محسنی، منوچهر و جاراللهی، عذرا (۱۳۸۲)، مشارکت اجتماعی در ایران، تهران، انتشارات آرون.
مصفا، نسرين (۱۳۷۵)، مشارکت سیاسی زنان، تهران، دفتر مطالعات وزارت امور خارجه، انتشارات خاتم.

ب) منابع لاتین

- Chambers. Robert (1997): Paradigm shifts and the practice of participatory research and development. In **Power and participatory development theory and practice**, Edited by Nici, Nelson et al, London:/ intermediate technology Publication.
- Colin, Ronald (1986) the institutionalization of participation in development in: **participation and development**. Paris: UNESCO.
- Croft, Suzy and Peter Bresford(1992) the politics of participation, **Journal of Critical Social policy**, Issue. 35, Vol.12, No.2, 20-45.
- Goulet, Denis(1995) **participation in development ethics, A Guide to theory and practice**, London, nedbook ltd.
- Heyer, J. et al. (1981), **Rural development in Tropical Africa**. London: Macmillan.
- Kelly, Caroline and Sara Brenlinger(1996), **The Social psychology of Collective action**. London: Taylor and Francis.
- Midgely, James et al (1986), **Community participation, social development and the State**. London: Methuend.
- Molinas, Yose(1998), the impact of in equality, gender. External assistance and social capital on local – level cooperation. **World development**, Vol,26, No.3, 413-431.
- Olsen, E. Marvin(1972), social participation Voting turnout a multiple analysis. **American Sociological Review**, Vol. 37, June. 317-333.
- Parker, Robert, Nash. (1983), measuring social participation, **American sociological review**. Vol. 84, Issue, 864-873.
- Shefer Andrew (1998), **Sustainable rural development**. London Macmillan.